

Eldina Lovaš

*(Poslijediplomski studij povijesti / Interdisciplinarna doktorska škola,
Sveučilište u Pečuhu, Mađarska)*

„BUDUĆI DA JE SMRT CSOVEKA ISTINITA,
CSAS PAK SMRTI NEPOZNAT...“¹ –
OPORUČITELJI I OPORUČNA OSTAVŠTINA
U OPORUKAMA OSJEČKOGA STANOVNIŠTVA
ZAPISANIMA NA HRVATSKOM JEZIKU
(1809. - 1850.)

UDK 347.67(497.5Osijek)“1809/1850“

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 10. 3. 2020.

U radu se na temelju sačuvanih originala i prijepisa oporuka, koji se nalaze u fondu Poglavarstva slobodnog i kraljevskog grada Osijeka, analiziraju oporuke, oporučitelji i oporučna ostavština u neobjavljenim oporukama osječkog stanovništva. U analizu je uključeno 86 testamenata koji su napisani na hrvatskom jeziku između 1809. i 1850. godine. U središtu je rada prikazivanje oporuka kao izvora u fondu Poglavarstva slobodnog i kraljevskog grada Osijeka, zatim prikaz strukture osječkih oporuka, analiza brojčanog odnosa između oporučitelja i oporučiteljica, kao i obilježja testatora. U pogledu oporučne ostavštine, nabrojiti će se ona najzastupljenija u oporukama osječkoga stanovništva, a to su novčani prilozi, nekretnine i materijalne stvari.

Ključne riječi: oporuke, oporučitelji, oporučna ostavština, Slobodni i kraljevski grad Osijek, prva polovica 19. stoljeća

1. Uvod

Objavljuvanjem sumarnog inventara arhivskog fonda Poglavarstva slobodnog i kraljevskog grada Osijeka (1809. – 1850.)² 2016. godine istraživa-

¹ Citat preuzet iz oporuke Todora Ristitsa, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 1260.

² Signatura fonda: HR-DAOS-6.

čima je omogućen detaljan uvid u arhivsko gradivo Poglavarstva nastalo u prvoj polovici 19. stoljeća.³ U navedenom se fondu čuvaju i originalni i prijepisi oporuka osječkog stanovništva iz toga vremena. Unatoč tomu što su oporuke jedni od važnijih privatno-pravnih spisa s pomoću kojih se može odgovoriti na niz istraživačkih pitanja, navedena dokumentacija sve do danas nije bila predmet istraživanja. To se djelomično može objasniti i slabom istraženošću spomenutog fonda. Proučavajući dosadašnju objavljenu historiografiju o Slobodnom i kraljevskom gradu Osijeku, uočljivo je da su radovi nastali na temelju tih izvora vrlo sporadični, a temeljnih studija gotovo i nema. Među njima su zastupljenije teme iz uprave i političke prošlosti grada, a nekoliko ih je posvećeno i povijesnodemografskim istraživanjima.⁴ Uz sve navedeno, oporučna je ostavština u fondu, u odnosu na druge spise, na primjer političke i gospodarske, brojčano slabije zastupljena. Za razliku od Osijeka, u drugim gradskim sredinama (i drugim povijesnim razdobljima) oporuke imaju važno mjesto u istraživanju lokalne povijesti, o čemu svjedoči i niz znanstveno-istraživačkih radova.⁵

Postoji nekoliko definicija oporuka. Gordana Ravančić oporuku definira kao „pravni instrument (isprava) kojim se naredbom posljednje volje ostavljaju neka dobra privatnim osobama, organizacijama ili ustanovama“.⁶ Oporuka je određena i kao „izjava posljednje volje, dana u zakonskoj formi,

³ Vesna Božić-Drljača i Danijel Jelaš, *Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Osijeka 1809. – 1850. Sumarni inventar* (Osijek, 2016).

⁴ O tome vidi neke od objavljenih izvora i radova: *Prvi zapisnik slobodnog i kraljevskog grada Osijeka 1809. godine*, prir. i prev. Stjepan Sršan (Osijek, 2009); *Zapisnik političkih i gospodarskih odluka slobodnog i kraljevskog grada Osijeka za 1810. i 1811. godinu*, prir. Stjepan Sršan (Osijek, 2011); *Političko-gospodarski zapisnici slobodnog i kraljevskog grada Osijeka od 3. siječnja do uključivo 31. prosinca 1812. godine*, prir. i prev. Stjepan Sršan (Osijek, 2012); Josip Bösendorfer, „Kako je Osijek postao kraljevski i slobodni grad“, *Narodna starina* 8 (1929), br. 18: 33-40; Josip Bösendorfer, *Kraljevska povelja kojom se Osijek povisuje na stepen slob. i kralj. grada* (Osijek, 1910); Josip Bösendorfer, *Crtice iz slavonske povijesti s osobitim obzirom na prošlost županija: Križevačke, Virovitičke, Požeške, Cisdravske, Baranjske, Vukovarske i Srijemske, te Kr. i slob. grada Osijeka u srednjem i novom vijeku* (Osijek, 1910); Ive Mažuran, *Od turskog do suvremenog Osijeka* (Osijek, 1996).

⁵ Neki od radova koji se temelje na oporukama: Lovorka Čoralčić, „Oporuke dalmatinskih patricija u Mlecima (XV.-XVIII. st.)“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 17 (1999), 85-109; Alena Fazinić, „O nekim oporučnim ostavštinama Korčulanke iz XVI. stoljeća“, *Arhivski vjesnik* 28 (1985), 139-142; Zoran Ladić, „Oporučni legati pro anima i ad pias causas u europskoj historiografiji. Usporedba s oporukama dalmatinskih komuna“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 17 (1999), 17-29; Slaven Bertoša, „Tri oporuke barbanskih plemića (16. i 17. stoljeće)“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 37 (2005), 391-398; Zoran Ladić, „Labinsko društvo u ranom novom vijeku u zrcalu bilježničkih dokumenata bilježnika Bartolomeja Gervazija“, *Historijski zbornik* 62 (2009), 1: 47-70.

⁶ <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/oporuka/> (25. 5. 2019., 17.05)

kojom ostavitelj raspolaže svojom imovinom za slučaj smrti⁷ ili kao „izjava posljednje volje kojom oporučitelj određuje prava nad imovinom i ostale pojedinosti koje treba provesti nakon njegove smrti“.⁸ Iz tih se definicija može iščitati da je oporuka spis koji sadržava volju oporučitelja, a ta se volja u većini slučajeva odnosi na raspolaganje oporučiteljevom imovinom nakon njegove smrti. Tijekom njezina sastavljanja, trebalo je zadovoljiti nekoliko osnovnih kriterija: oporučitelj je trebao biti mentalno zdrav, lišen utjecaja okoline, njezin je sadržaj trebao izraziti isključivo testatorovu volju, bez ikakve prisile. Njezin je sadržaj trebao biti izrečen/napisan pred svjedocima, koji bi svojim potpisom i pečatom jamčili za vjerodostojnost dokumenta. Svjedoci su trebali biti uzorni i časni članovi gradskog poglavarstva ili istaknuti građani, koji su tijekom sastavljanja oporuke trebali biti sve vrijeme zajedno. U slučaju da testator i/ili svjedoci nisu znali pisati, pored svojega imena stavili bi križ. Oporuka je, da bi bila valjana, trebala sadržavati mjesto i vrijeme sastavljanja i sve potrebne potpise, dok se njezin sadržaj bez prisutnosti svjedoka nije mogao naknadno mijenjati (to se odnosi na precrtane, obrisane ili naknadno umetnute riječi ili dijelove).⁹

Oporuke kao izvori bilježe podatke o: oporučiteljima, legatima i ostavštini oporučitelja, o rodbinskim vezama, obilježjima materijalne kulture određenog vremena, ali i o povijesti svakodnevice i mentaliteta. Zahvaljujući njihovom bogatom sadržaju, mogu odgovoriti na niz istraživačkih pitanja, stoga su i predmet ovoga rada. Na temelju sačuvanih oporuka osječkoga stanovništva deskriptivnom metodom opisat će se njihova struktura, dok će se primjenom kvantitativne i kvalitativne analize prikazati odnos između oporučitelja i oporučiteljica. U radu će se navesti i najvažnija obilježja osječkih testatora, kao i njihova ostavština. Navest će se i razlozi nastanka oporuka, kao i najučestaliji legati koji se u njima pojavljuju.

Analiza obuhvaća razdoblje od 1809. do 1850. godine,¹⁰ tj. od godine proglašenja Osijeka slobodnim i kraljevskim gradom, a do godine dokinuća feudalnog ustrojstva gradske uprave.¹¹ U analizu su uključene sve sačuvane oporuke iz fonda Poglavarstva slobodnog i kraljevskog grada Osijeka napisane na hrvatskom jeziku. Zbog ograničenosti rada i velikog broja sačuvanih oporuka, u analizu nisu uključene oporuke osječkog stanovništva na njemačkom jeziku niti one na latinskom i mađarskom jeziku.

⁷ <https://www.hrleksikon.info/definicija/oporuka.html> (25. 5. 2019., 17.15)

⁸ <http://proleksis.lzmk.hr/39825/> (25. 5. 2019., 17.40)

⁹ *Duna-Tisza közi mezővárosi végrendeletek 1738 - 1847*, prir. i prev. János Kemény (Kecske-mét, 2005), 6-7.

¹⁰ U tablici (Prilog 1) nalaze se sve oporuke koje su nastale u spomenutom razdoblju na hrvatskom jeziku. U tablici se navodi ime i prezime oporučitelja i datum sastavljanja oporuke.

¹¹ Božić-Drljača i Jelaš, *Poglavarstvo*, 9.

2. Oporuke u fondu Poglavarstva slobodnog i kraljevskog grada Osijeka i povezani izvori

Kako je gradsko poglavarstvo, među ostalim, bilo zaduženo i za pravne poslove svih svojih stanovnika, tako su i oporuke kao privatno-pravni spisi bile u njegovom djelokrugu. Osim što se u arhivu Poglavarstva čuvale posljednje želje oporučitelja do njihovog objavljivanja, članovi magistrata i izabranog zastupstva u njima se javljaju i kao zapisivači i kao svjedoci. Poglavarstvo je bilo zaslužno i za zakonito provođenje oporučiteljeve posljednje volje. Oporuka bi se otvorila, pročitana i objavila nakon testatorove smrti, a gradski su službenici pomagali i u njezinom izvršenju.¹² U slučaju sporova, Poglavarstvo je bilo zaduženo i za provođenje istraga ili izvida.¹³ Gradska je blagajna mogla naslijediti i imetak osoba umrlih bez nasljednika, što je definirano u 12. točki osječke Elibertacijske povelje iz 1809. godine.¹⁴ O tome se raspravljalo na sjednicama Poglavarstva.¹⁵

Fond Poglavarstvo Slobodnog i kraljevskog grada Osijeka (1809. – 1850.), a vezano za oporučnu ostavštinu Osječana, sadržava dvije kategorije izvora: primarne (oporuke i prijepise oporuka) i sekundarne (gradske zapisnike). Primarni izvori koji se nalaze u spomenutom fondu čuvaju se u Državnom arhivu u Osijeku. Oni čine jednu od podserija *Sudbenih poslova* te se mogu pronaći pod nazivom *Ostavine*.¹⁶ Ondje su odloženi originali i prijepisi oporuka osječkog stanovništva. Uz njih ne postoje posebna kazala, ni posebni popisi.

Originali oporuka čuvaju se u dvjema kutijama. U prvoj se kutiji nalaze one koje su nastale između 1809. i 1819. godine.¹⁷ U kutiji je odloženo 107 testamenata, posloženih prema registraturnom broju. Izvori su napisani na njemačkom i hrvatskom jeziku. Udio oporuka na hrvatskom jeziku čini 31,77 %, tj. 34 oporuke. Od toga se njih 20 može pronaći i među prijepisima.¹⁸ Osim originala oporuka, u kutiji se nalaze i njihove omotnice, koje su bile za-

¹² *Prvi zaspisnik*, 93.

¹³ Vidi: *Prvi zaspisnik*, 235.

¹⁴ Sršan, *Slobodni i kraljevski grad*, 60.

¹⁵ Npr. o tome svjedoči i predmet pod brojem 30/21 iz 1814. godine. Nakon smrti Ivana Radišića, stanovnika Donjega grada, javno je objavljeno da je umro bez oporuke te se nakon toga gradski službenici popisali njegovu imovinu. *Prvi zaspisnik*, 51.

¹⁶ U objavljenom sumarnom inventaru (Božić-Drljača i Jelaš, *Poglavarstvo*, 62) zamijenjene su signature originala i prijepisa oporuka. Originali oporuka nalaze se u kutijama, signatura im je HR-DAOS-6.2.3, kut. 1037-1038, dok se prijepisi oporuka nalaze u knjigama, signatura im je HR-DAOS-6.2.3, knj. 606-607.

¹⁷ HR-DAOS-6.2.3, kut. 1036.

¹⁸ HR-DAOS-6.2.3, knj. 606.

pečaćene pečatom crvene boje. Na njima je napisano ime oporučitelja. Oporuke su pisane na papiru crnom tintom. Rukopis je čitak. Izvor nije oštećen. Na poledini oporuka zabilježen je njihov registraturni i sjednički broj. Prvi se broj odnosi na broj dokumenta, a drugi na broj predmeta na poglavarstvenoj sjednici. U drugoj se kutiji¹⁹ čuvaju originali oporuka koje su nastale između 1820. i 1847. godine. Ondje pronalazimo 37 oporuka koje su napisane na njemačkom, hrvatskom, latinskom i mađarskom jeziku. Od navedenih testamenata, njih 37,83 % nastalo je na hrvatskom jeziku. Njihova su obilježja slična onima u prvoj kutiji, osim što su na nekima vidljiva određena oštećenja; pojedinima nedostaju rubovi. U njoj se nalaze i samo omotnice oporuka s imenima oporučitelja, ali uz njih nije sačuvan testament.

Prijepisi se osječkih oporuka nalaze u dvjema knjigama. U prvoj su knjizi prijepisi testamenata nastalih između 1809. i 1817. godine.²⁰ Ima ih ukupno 70. Stranice su numerirane. Brojevi stranica nalaze se u gornjem uglu papira. Prva stranica knjige označena je brojem 5, a numeriranje završava brojem 96. Iz numeriranja stranica vidljivo je da nedostaju prve četiri stranice knjige. To se može zaključiti i po tome što je oporuka na petoj stranici fragmentirana, nedostaje joj prvi dio. U knjizi je fragmentirana i posljednja oporuka, pa se da naslutiti da je knjiga prijepisa imala više stranica, ali da su se one u međuvremenu izgubile. Knjiga nije ukoričena, već je samo uvezana, sive je boje. Testamenti su u njoj dobro očuvani, čitljivi, bez oštećenja. Boja je papira do 20. stranice maslinastozelena, a dalje je bijela. Tekst prepisane oporuke nalazi se u tekstualnom okviru koji je nacrtan rukom. Ova knjiga sadržava 68 prijepisa. Među njima je 42,85 % oporuka na hrvatskom jeziku. Druga knjiga obuhvaća oporuke koje su nastale između 1847. i 1850. godine.²¹ Knjiga je numerirana, ima 114 stranica. Sadržava 68 prijepisa na njemačkom i hrvatskom jeziku. Prijepisi na hrvatskom jeziku čine 41,17 % prepisanih oporuka. Slično kao i u prethodnoj knjizi, rukopis je uredan i čitak. Uzimajući u obzir sve oporuke koje su nastale na hrvatskom jeziku između 1809. i 1850. godine, iz gore navedenih podataka može se zaključiti da ih je ukupno 106.²² U analizu će biti uključeno samo njih 86 jer se 20 istih oporuka nalazi i među originalima i među prijepisima.²³

¹⁹ HR-DAOS-6.2.3, kut. 1038.

²⁰ HR-DAOS-6.2.3, knj. 606.

²¹ HR-DAOS-6.2.3, knj. 607.

²² Analizirane su oporuke pisane latinicom i obuhvaćaju posljednju volju katoličkog i pravoslavnog stanovništva. Između oporuka pravoslavnog i katoličkog stanovništva u jezičnom smislu nisam uočila nikakve razlike.

²³ Riječ je o sljedećim oporukama: Testament Milicze udovicze pokojnog Pavla Kilingicha, Testament Ephtha Sedlarovicha, Testament Joanna Ninkovicha, Testament Nikole Stanivukovicha, Testament Gyure Strixanovicha, Testament Martina Berdara, Testament Catharine Shiposh, Testament Pave Poszavecza, Testament Gavrila Simeonovicha, Testament Magda-

Kao sekundarni izvor za proučavanja oporuka istraživačima mogu poslužiti već spomenuti zapisnici političko-gospodarskih sjednica. Ti izvori, osim o popisivanju i raspolaganju pokojnikovom imovinom, donose podatke i o načinu čuvanja oporuka te se iz njih mogu dobiti imena osoba čije su oporuke bile predočene na sjednici poglavarstva. Nakon što je poglavarstvo oporuku „uzelo na znanje, doznačila se uredu tajništva na uobičajeno čuvanje sve dok se ne objavi“.²⁴ Prema zapisnicima sjednica iz 1814. godine, svoje su oporuke Poglavarstvu te godine, među ostalima, predali kolarski majstor Toma Viethler i Ana Antunović.²⁵ Zapisnici donose podatke i o izvršenju oporuka, ali isto tako bilježe i određene incidente, to jest neslaganja sa sadržajem testamenta. Godine 1814. zabilježen je jedan takav slučaj; Barbara Riffel nije se slagala s oporukom već spomenutog Tome Viethlera, njezina očuha. Kako se navodi, „ne samo da pismeno prosvjeduje (...), nego i traži po sadržaju istog prosvjeda da se procijeni kuća, tako i da se inventira te popiše ostala pokretna i nepokretna imovina poslije smrti rečenog očuha i da se tako popisana sačuva od svih njegovih možebitnih nastalih dugova“.²⁶ Iz zapisa se može zaključiti da se pokćer protivila izvršenju oporuke jer je htjela zaštititi dio očuhove imovine od naplate možda postojećih dugovanja.

Zapisnici poglavarstvenih sjednica donose pravne informacije i informacije o postupanju s oporukama, o njihovom prikladnom čuvanju i izvršenju, ali bilježe podatke i o pravnim postupcima u slučaju protivljenja izvršenju sadržaja oporuke, te u takvim slučajevima donosi pravni lijek.

3. Struktura oporuka osječkih testatora

Za unutrašnju analizu, tj. bolje razumijevanje i detaljniji prikaz određenih obilježja pojedinih dijelova oporuke, najbolje može poslužiti rad Marije Karbić i Zorana Ladića o oporukama trogirskih stanovnika u srednjem vijeku. Ondje autori donose detaljne opise izvora i primjere za svako od obilježja.²⁷ Sličnu strukturu možemo uočiti i u slučaju osječkih oporuka.²⁸ Svaka

---

lene Ketskemethy, Testament Ive Anducevicca, Testament Marie Berkits, Testament Magdalene Brezovits, Testament Eve Hogyich, Testament Anne Gyanich, Testament Marthe Anich, Testament Jose Sandoricha, Testament Jose Spoljaricha, Testament Ive Mathevicha, Testament Anne Markovich.

²⁴ *Prvi zapisnik*, 69.

²⁵ Isto, 69, 271.

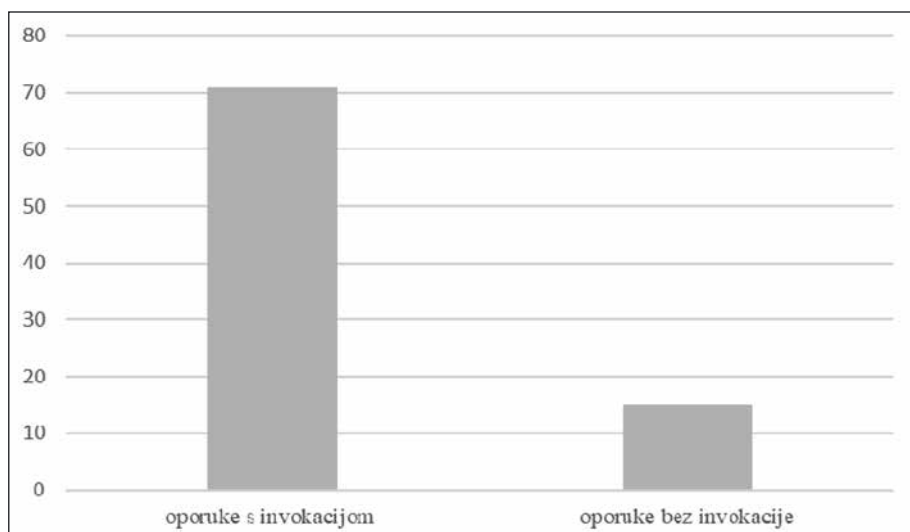
²⁶ Isto, 273.

²⁷ Marija Karbić i Zoran Ladić, „Oporuke stanovnika grada Trogira u arhivu HAZU“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 43 (2001), 164-166.

²⁸ Rad navedenih autora prikazuje određene sličnosti s oporukama. One su prisutne unatoč činjenici da se radi o oporukama nastalim u posve različitom vremenu i u posve različitim

osječka oporuka započinje naslovom Testament. U prvom dijelu oporuke, u protokolu, uglavnom se nalazi invokacija. U invokaciji se zaziva ili Bog, ili Sin, ili Sveta Trojica, ili Duh Sveti, ili sve navedeno zajedno, a ponekad i Djevica Marija. Invokacije mogu biti kraćeg i dužeg oblika. Najčešće se javljaju u sljedećim oblicima: „U ime Otcza i Sina i Duha Svetoga“,²⁹ „U ime presvetoga Troistva Otcza, Sina i Duha Svetoga“,³⁰ „U ime presvetog i nerazdijljivog Trojstva Boga Otcza, Boga Sina i Boga Duha Svetoga na slavu i poshtenje precisite i neskvernjene Blaxene Divicze Marie i svi Sveti Boxii“.³¹ Odnos brojnosti osječkih oporuka s invokacijom i bez invokacije prikazuje *Grafikon 1*.

Grafikon 1. Odnos brojnosti osječkih oporuka s invokacijom i bez nje

Izvor: HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, knj. 607, HR-DAOS-6.2.3, kut. 1037, HR-DAOS-6.2.3, kut. 1038.

Iz podataka grafikona vidljivo je da je broj oporuka s invokacijama više-struko veći od onih bez zazivanja imena Boga ili drugih svetaca. Taj podatak govori o odrazu religioznosti oporučitelja. Tomu u prilog idu i legati *pro anima* ili pak upute koje su dane izvršiteljima oporuka, a tiču se testatorove sahrane.

pravnim sustavima (jadransko komunalno pravo i tripartitno pravo).

²⁹ Oporuka Milicze udovice Pavla Kilingicsa, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 309.

³⁰ Oporuka Nikole Stanivukovitsa, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 825.

³¹ Oporuka Magdalene Ketskemethy, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 460.

U onim osječkim oporukama kod kojih je izostavljena invokacija, najčešće se pojavljuje dvostruka, vremenska i zemljopisna datacija. Jedna detaljnija u protokolu na latinskom jeziku, a druga u eshatokolu na hrvatskom. U njima se vremenska datacija odnosi na vrijeme sastavljanja oporuke (dan, mjesec, godina), a zemljopisna pak upućuje na mjesto, s tim da je u protokolu označeno da je oporuka sastavljena u Slobodnom i kraljevskom gradu Osijeku i u domu oporučitelja, dok je u eshatokolu izostavljen posljednji podatak; navodi se samo ime grada. Tu formu sadržavaju one oporuke koje su zapisali članovi magistrata i u njima u eshatokolu oporučitelj upućuje molbu magistratu kako želi da mu oporuku čuvaju, i to najčešće u sljedećem obliku: „Jovo jest poslednja volja moja dase ispuni xelim i hocsu imati i kod plemenitog varoshoga magistrata molim“.³²

Osim navedenog, u eshatokolu se navodi i želja za izvršenjem oporuke ili pak formula koja se odnosi na to da je osoba završila njezino sastavljanje uz napomenu da je cijelo vrijeme bila pri zdravoj svijesti: „kako sam zacseo tako i zakljucsivam ovu moju poslednju uredbu kod zdrave i bistre pameti“.³³ Na kraju se nabrajaju imena svjedoka koji, uz oporučitelja, vlastoručnim potpisom potvrđuju vjerodostojnost dokumenta. U slučaju da je oporučitelj bio pismen, uglavnom se navodi formula „smoim vlastitim podpisom imena mojega potvergyujem“,³⁴ a u slučaju da je bio nepismen, a kako bi dokazao vjerodostojnost svoje posljednje volje, pokraj svoga imena nacrtao bi križ i taj je postupak redovito naveden u završnom dijelu testamenta uz formulu: „i sobstvenim krstom moim pisati neznaucsi pored imena mojega potvergyuem“³⁵ ili „Potvergyuem ovaj testament pisati neznaucsa smoim vlastitim krixem pored imena mojeg postavitim“.³⁶ U eshatokolu se često navodi i ime egzekutora, tj. izvršitelja oporuke.

U korpusu, tj. u središnjem dijelu oporuke, navode se oporučni legati koju su sastavljeni po točkama. Između invokacije i nabranja legata, u oporukama se redovito navodi zdravstveno stanje oporučitelja, a za to se najčešće koriste sljedeće formule: „u bolesti postavit kod zdravog zapet razuma“,³⁷

³² Oporuka Jose Pavissicsa, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 349. Na takav su način sastavljeni i testamenti, npr. Catharine Shipos, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 2097; Gyure Strixanovicsa, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 1513; Martina Berdara, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 1092.

³³ Oporuka Petra Takacsevitsa HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 1260.

³⁴ Oporuka Petra Takacsevitsa HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 1260.

³⁵ Oporuka Teodora Ristitsa, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 559.

³⁶ Oporuka Eve Hagyits, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 129.

³⁷ Oporuka Pave Possavcza, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 1611.

„pri mom zdravom razumu“,³⁸ „zdravog razuma i pameti“,³⁹ „pri zdrave misli i razumu“⁴⁰ ili „pri bistroj i zdravoi pameti“.⁴¹ Navedena je formula redovito bila zastupljena u oporukama, kako se oporučiteljeva posljednja volja ne bi dovela u pitanje i kako se, u konačnici, ona pravnim putem ne bi osporila. Prije nabiranja legata izvršiteljima se daje na znanje da je oporuka odredba. Tako se, primjerice, u oporuci Gyure Stroszmayera iz 1820. godine navodi: „uregyuem, stoze z mojim dobrom posle moje szmerti urediti y csiniti mora“,⁴² dok je u oporuci Pavla Smaicha iz 1824. godine zabilježeno: „poslednju moju volju naregyuem i posle moje smerti ispuniti preporucujem“.⁴³ U sličnom je tonu napisana i oporuka Antuna Falicha iz Gornjega grada iz 1824. godine. Ondje stoji sljedeće: „uregyujem shtose smojim imanjem posli smerti mojoj uraditi imade“.⁴⁴ Korpus oporuke se često završava formulom „Tako kakosam zapocseo tako i zakljucsujem ovai testament pri bistroj mojoj pameti pri nato umoliti svidoczi“.⁴⁵

4. Oporučitelji u osječkim oporukama

Osječke oporuke, osim volje oporučitelja, sadržavaju i određene podatke o osobama koje su ih sastavile ili dale sastaviti. U slučaju osječkih testamentata, navode se sljedeći podatci o autoru: ime i prezime, bračni status i zdravstveno stanje. U njima se rijetko pojavljuje mjesto stanovanja kao informacija o testatoru, kao i zanimanje. Mjesto stanovanja se u većini slučajeva ne određuje točnim kućnim brojem, već se navodi samo gradska četvrt oporučitelja. Tako se iz oporuka može iščitati da su Martin Berdar⁴⁶ i Pavo Poszavacz⁴⁷ bili stanovnici Gornjega grada, dok se kod ostalih testatora navodi samo grad Osijek kao mjesto stanovanja. Što se zanimanja tiče, samo se kod Antonia Millitsa navodi da je majstor ceha,⁴⁸ dok se iz oporuke Jakoba

³⁸ Oporuka Gavriila Simeonovitsa, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 1824.

³⁹ Oporuka Marije Verbovsky, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 1633.

⁴⁰ Oporuka Vasilija Neshkovitsa, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 581.

⁴¹ Oporuka Anne Gyanits, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 71.

⁴² Oporuka Gyure Stroszmayera, HR-DAOS-6.2.3, kut. 1038.

⁴³ Oporuka Pavla Smaicha, HR-DAOS-6.2.3, kut. 1038.

⁴⁴ Oporuka Antuna Falicha, HR-DAOS-6.2.3, kut. 1038.

⁴⁵ Oporuka Joanna Perlicha, HR-DAOS-6.2.3, knj. 607, N.240.

⁴⁶ Oporuka Martina Berdara, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 1092.

⁴⁷ Oporuka Pave Posavcza, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 1611.

⁴⁸ Oporuka Antonia Millitsa, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 2046.

Moslavca ta informacija saznaje posredno jer želi da ga se „dostoino cehovski sahrani“.⁴⁹

Iz pojedinih oporuka, posredno, zahvaljujući legatima, može se saznati nešto i o vjeroispovijesti testatora. Taj podatak otkrivaju nazivi crkava i/ili samostana koje oporučitelj spominje u svojoj oporuci ili način pokopa (katolički ili pravoslavni običaj). Tako se iz oporuke Pavela Neškovića doznaje da je bio pravoslavne vjeroispovijesti, jer je odlučio da „na pravoslavnu cerkov osečku ostavlja 100 f“.⁵⁰ Vasilija udova Arsits je bila pripadnice iste crkve. Ona u svojoj oporuci iz 1847. godine navodi sljedeće: „naregyuem dase crkvi nashoi G. N. U. R. ovdashnji za parohiu plati sedamdeset i pet forinti“.⁵¹ Na isti se način mogu identificirati i pripadnici Katoličke Crkve. Oni, slično pravoslavicima, u svojim oporukama svoju vjeroispovijest „otkrivaju“ s pomoću detaljnog opisa njihove buduće sahrane, kao i s pomoću legata. Iz testamenta Catharine Shiposh saznaje se da je bila katolkinja jer u prvoj točki svoje oporuke navodi kako želi da je sahrane na Groblju svete Ane po katoličkom običaju i da se nakon toga po istom običaju govore i mise za nju.⁵² Magdalena Ketskemethy je, osim što je željela da je pokopaju na groblju svete Ane u grob njezine sestre Eve, oporukom odredila da se za mise zadušnice za nju i njezinu rodbinu isplati od njezine ostavštine 10 forinti kapucinima, po 10 forinti crkvi sv. Roka i sv. Ane u Osijeku te 10 forinti crkvi sv. Antuna u Našicama.⁵³

Promatrajući spolnu strukturu⁵⁴ osječkih testatora (*Grafikon 2.*),⁵⁵ vidljivo je da među njima prednjače muškarci. Naime, većinu osječkih oporučitelja (61,62 %) u promatranom razdoblju činili su muškarci, a žene su u oporukama kao oporučiteljice zastupljene s 38,38 %.

⁴⁹ Oporuka Jakoba Moslavca, HR-DAOS-6.2.3, kut. 1038.

⁵⁰ Oporuka Pavela Neškovića, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 18.

⁵¹ Oporuka Vasilije udove Artits, HR-DAOS-6.2.3, knj. 607, N. 1833.

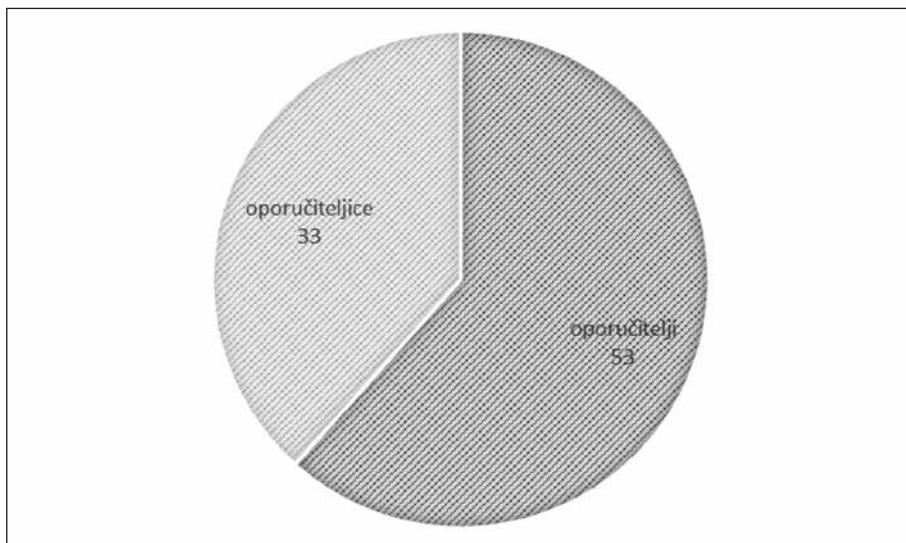
⁵² Oporuka Catharine Shiposh, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 2097.

⁵³ Oporuka Magdalene Ketskemethy, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 460.

⁵⁴ Istu je analizu proveo i Gordan Ravančić. Vidi u: Gordan Ravančić, „Oporuke, oporučitelji i primatelji oporučnih legata u Dubrovniku s kraja trinaestog i u prvoj polovici četrnaestog stoljeća“, *Povijesni prilozi* 30 (2011), 40: 97-120.

⁵⁵ Podatke grafikona ne treba uzimati kao apsolutnu vrijednost jer su oni rezultat analiza oporuka koje su zapisane na hrvatskom jeziku. Točan brojčani odnos između oporučitelja i oporučiteljica bit će vidljiv tek onda ako se u budućnosti budu istraživale i ostale oporuke iz navedenoga fonda.

Grafikon 2. Brojčani odnos između oporučitelja i oporučiteljica u osječkim oporukama napisanim na hrvatskom jeziku (1809. – 1850.)

Izvor: HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, knj. 607; HR-DAOS-6.2.3, kut. 1037; HR-DAOS-6.2.3, kut. 1038.

Oporuke osječkoga stanovništva donose više podataka o bračnom statusu oporučiteljica nego oporučitelja. U većini istraženih oporuka, bračni status žene vidljiv je već iz imena oporučiteljice. Ako je žena bila udovica, ispred svoga prezimena je redovito umetala riječ udova ili udovica. Na primjer, oporučiteljica Petra u svojoj se oporuci iz 1847. godine navodi kao Petra udova Poppovich.⁵⁶ Isti se način navođenja udovica primjenjuje i kod drugih osječkih oporučiteljica, kojih je između 1809. i 1850. godine bilo 13, što znači da su 39,39 % oporučiteljica činile udovice. Iz toga se može zaključiti da su stanovnice slobodnog i kraljevskog grada Osijeka željele samostalno raspolagati svojim dijelom imovine i za života svojih muževa i da su to provodile i u praksi.

U pojedinim oporukama žena može se doznati i njihovo djevojačko prezime. Npr. Catharina, unatoč tome što se u svom testamentu navodi kao udovica Benediktova, navela je da se rodila kao Agjić.⁵⁷ Iz toga se može zaključiti da je pojedinim oporučiteljicama bilo važno i njihovo podrijetlo, što su u svojim oporukama naglasile tako da su napisale i svoje djevojačko prezime. O pojedinim oporučiteljicama se može saznati i koliko su puta bile u braku. Primjerice,

⁵⁶ Oporuka Petre udove Poppovich, HR-DAOS-6.2.3, knj. 607, N. 1161.

⁵⁷ Oporuka Catharine rojene Agjić udove Benediktove, HR-DAOS-6.2.3, knj. 607, N. 1479.

u oporuci stanovite Milicze piše da je bila udovica Pavla Kilingicsa, ali je u vrijeme njezina sastavljanja bila udana za Vasu Radivoevicsa.⁵⁸

Za razliku od oporučiteljica, oporučitelji u svojim oporukama nisu pridavali toliku važnost svome bračnome statusu. Je li oporučitelj u vrijeme pisanja oporuke bio u braku ili je bio udovac, može se iščitati tek iz sadržaja njegove oporuke. Tako se na primjer o Gyuri Strixanovitsu može saznati da je bio u braku s Cathom jer je u svojoj oporuci naveo da sve svoje gibuče i negibuče ostavlja svojoj ženi.⁵⁹ Iz oporuka muškaraca može se saznati da su svoje žene htjeli zbrinuti i nakon svoje smrti. Većina njih u oporukama navodi kako želi da im žena, nakon njihove smrti, bude gazdarica kuće. To se najviše očituje u oporuci Jose Pavissicha, koji u drugoj točki svoje oporuke navodi sljedeće: „Hocsu imati i tako uregyujem da po smrti mojoj xena Anna u kutsi do svoe smrti gazdaricza ostane smoima sinovima Ivom i Stipom tako da oni nju morahu (?) svoju mater u svemu slushaju, poshtivaju, i nju za pravu u kutsi gazdariczu prepoznaju“.⁶⁰

Zdravstveno se stanje testatora u oporukama navodi u kontekstu razloga sastavljanja njihovih oporuka, ali su podatci vrlo šturi.⁶¹ U slučaju da je testator bio bolestan, u njegovoj se oporuci navelo da je sastavlja bolestan. Na primjer, Pavo Posavec u svojoj oporuci navodi da je „u bolesti postavit“,⁶² dok Maria udova Verbovski navodi da je u „bolesti lexecs“.⁶³ O pojedinim se oporučiteljima može saznati da su ili slaboga zdravlja ili slaboga tijela. Petar Takacsevics navodi da je „slaboga tjela“,⁶⁴ dok se o Ani Marković saznaje da je „pri slabom zdravlju“.⁶⁵ Razloge sastavljanja oporuka osječkih oporučitelja prikazuje *Grafikon 3*.

⁵⁸ Oporuka Milicze udovicze pokojnog Pavla Kilingicsa, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 309.

⁵⁹ Oporuka Gyure Strixanovitsa, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 1902.

⁶⁰ Oporuka Jose Pavissicha, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 349.

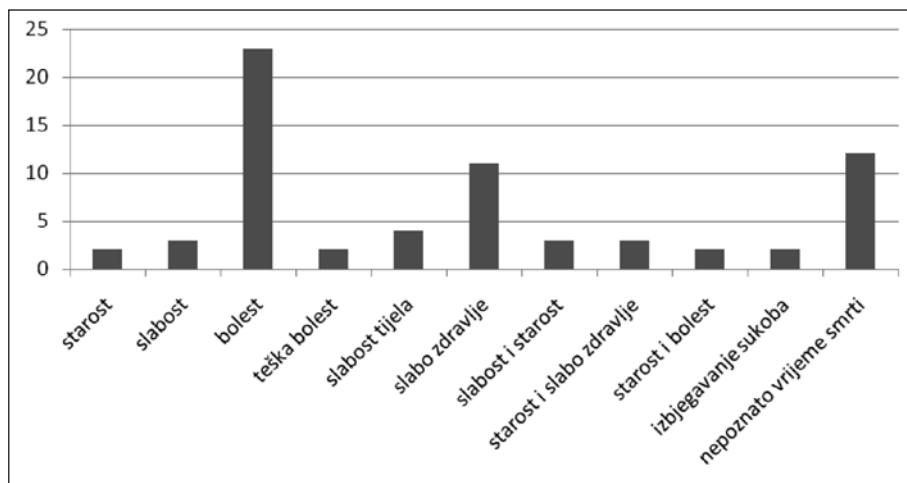
⁶¹ U 13 oporuka se ne navodi.

⁶² Oporuka Pavla Posavcza, HR-DAOS-6.2.3, knj. 60, N. 1611.

⁶³ Oporuka Marie udove Verbovsky, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 1633.

⁶⁴ Oporuka Petra Takacsevitsa, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 1260.

⁶⁵ Oporuka Ane Marković, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 1588.

Grafikon 3. Razlozi pisanja oporuka među osječkim testatorima od 1809. do 1850. godine

Izvori: HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, knj. 607, HR-DAOS-6.2.3, kut. 1037, HR-DAOS-6.2.3, kut. 1038.

Iz podataka grafikona vidljivo je da se među osječkim oporučiteljima kao razlog sastavljanja oporuke najčešće navodi bolest oporučitelja (34,32 %). Ako se uzme u obzir da se među razlozima navodi i slabost, teška bolest, slabost tijela, slabo zdravlje, slabost i starost, starost i slabo zdravlje, može se zaključiti da je više od polovica osječkih oporuka nastalo zbog narušenog zdravlja oporučitelja, njih 76,11 %. Među razlozima nastanka oporuke navodi se i nepoznato vrijeme smrti. To se navodi u 12 oporuka. Iz toga je razloga svoju oporuku sastavio i Pavle Smaich, u kojoj navodi da je smrt čovjeku istinita, ali da se ne zna kada će nastupiti pa on zbog toga sastavlja svoju oporuku.⁶⁶ Jefto Szedlarevits u svojoj oporuci ističe da je sastavlja kako ne bi došlo do svađe zbog raspodjele njegove imovine nakon njegove smrti, kako on navodi „da potlam smrti moje zaradi moga blag[a] ovoga svita nikakve svage nebude“.⁶⁷ Sličan je razlog u svojoj oporuci naveo i majstor ceha Antonie Millits, koji je sastavio oporuku kako bi izbjegao „svaku raspru i neslogov koja bi se među potomkom i nasljednikom moim dogodila posle smrti moje“.⁶⁸ Iz toga se može zaključiti da su osječki oporučitelji prije nastupanja smrti htjeli riješiti sve svoje ovozemaljske poslove pa tako i raspodjelu svoje imovine.

Premda oporuke u prvom redu odražavaju želju oporučitelja da uredi materijalne odnose nakon smrti, one također održavaju i njihovu religioznost. Ivo

⁶⁶ Oporuka Pavle Smaicha, HR-DAOS-6.2.3, kut. 1038.

⁶⁷ Oporuka Jefte Szedlarevitsa, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 135.

⁶⁸ Oporuka Antonia Millitsa, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 2046.

Matijević u svojoj oporuci navodi da „dušu preporučuje milosrdnomu“,⁶⁹ kao i Jefto Szedlarevits, koji navodi da „dushu svoju preporucsuje Bogu Svemogusem Stvoritelju s molitvom dabi nju milostivo primio“.⁷⁰ O pobožnosti testatora govori i odredba njihovih testamenata koja se odnosi na „zbrinjavanje“ njihova tijela nakon smrti. Većina testatora je htjela pogreb po kršćanskom običaju. Catharina udova Agjić detaljno je navela kako želi da joj izgleda pogreb „(...) telo po zemlji materi koje po rastanku s dušom da se saraniti ima kroz tri gospodina parocha – 1 requiem da se deržati imati, zvona sva u jedan član dok se ne sarani obično da zvoni (...) naredjujem“.⁷¹ Među testatorima jedino je Joannes Plavssich htio da mu se tijelo pokopa bez ikakve ceremonije, a pri tome ne navodi razloge svoje odluke.⁷² Iz gore navedenog se može zaključiti da su oporučitelji htjeli da im se tijelo na što dostojniji način sahrani, dok su misama zadušnicama htjeli osigurati molitve za svoje dušu.

5. Oporučna ostavština u osječkim oporukama

Oporučna ostavština testatora u osječkim oporukama ne donosi podatke samo o vrsti imovine, već se u odnosu na ostavštinu pojedinaca mogu donijeti različiti zaključci i o statusu i materijalnom bogatstvu oporučitelja, dok se iz odnosa prema pojedinim nasljednicima mogu rekonstruirati rodbinske veze i međusobne veze unutar obitelji. Oporučna ostavština osječkih testatora može se podijeliti u tri glavne skupine: a) novčani prilozi, b) nekretnine i c) materijalni predmeti.

5.1. Novčani prilozi

Novčani se prilozi u osječkim oporukama u promatranom razdoblju pojavljuju redovito. Valuta koja se ostavlja nasljednicima u većini slučajeva su forinte i krajcari. Osječki su oporučitelji novčane priloge ostavljali u nasljedstvo različitim osobama i u različite svrhe. Rođacima, prvenstveno ženskoj djeci ili sestrama oporučitelja, novčanim se priložima isplaćivao dio njihovog nasljedstva. Isplata ženske djece je uglavnom bila zadaća njihove braće. Testator Jozo Sandorics je u svojoj oporuci iz 1812. godine naveo da njegov sin Matho iz nasljedstva treba isplatiti svoje dvije sestre: „imade moj sin Matho mojoj cseri udatoi Erdeljacz 60 f – a zaper Mari takogyer kcseri mojoj udatoi Jozi Kollarovicsu 40 f isplatiti“.⁷³

⁶⁹ Oporuka Ive Matijevića, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 1472.

⁷⁰ Oporuka Jefte Szedlarevitsa, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 135.

⁷¹ Oporuka Catharine udove Agjić, HR-DAOS-6.2.3, knj. 607, N. 1479.

⁷² Oporuka Joannesa Plavssicha, HR-DAOS-6.2.3, kut. 1037.

⁷³ Oporuka Jose Sandoricsa, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 1185.

Novčani su se prilozi ostavljali i samostanima i crkvama za služenje misa zadušnica za pokojnika i njegovu rodbinu. Josephus Kovacevics je u svojoj oporuci odredio da se kapucinima daje 200 forinti, franjevcima isto toliko, dok je crkvi sv. Ane u Gornjem gradu ostavio 100 forinti kako bi se za njega služile mise zadušnice.⁷⁴

Osječki testatori često su ostavljali novčane priloge i osječkoj gradskoj bolnici, ali i sirotištu. Ana Marković je u svome testamentu osječkom sirotištu ostavila 100 forinti,⁷⁵ dok je Nikola Stanivukovits spomenutom osječkom špitalu ostavio 50 forinti.⁷⁶

Novčani se priloge kao oporučna ostavština u oporukama javlja i kao znak zahvale. Tako je već spomenuta Ana Marković ostavila 20 forinti djevojčici Rezi koja ju je služila.⁷⁷ Joseph Nemeshevich je u svojoj oporuci zetu iz zahvale ostavio 100 forinti, kako on navodi „za dobrocsinstva u xivotu“ koja je on učinio za njega.⁷⁸

5.2. Nekretnine

Nekretnine su u osječkim oporukama bile najvrednija imovina testatora.⁷⁹ Nekretnine su u pravilu naslijedili najbliži rođaci. Ostavljale su se uglavnom oporučiteljevoj ženi ili njegovoj muškoj djeci. U pravilu se ne navodi mjesto na kojem se nalazi određena nekretnina, već se uglavnom navodi o kakvoj je vrsti nekretnine riječ. U većini slučajeva to je oporučiteljeva kuća. Testator Antun Kupcsinovecz je u svojoj oporuci naredio da nasljednik njegove kuće bude njegova žena do smrti, a nakon njezine smrti da je naslijedi njihov sin Stipan.⁸⁰ Iz ove je odredbe vidljivo da su muževi svojim ženama do njihove smrti htjeli osigurati krov nad glavom i da su zbog toga u svoje oporuke redovito stavljali takve odredbe.

Oporučitelji su za uživanje određene nekretnine naveli i određene uvjete, npr. ako bi se žena udala. Michael Kremer u svojoj je oporuci naredio sljedeće: „da gazdaricza moja Mara za xivota svoga u kutsi mojoj xiviti i prebivati moxe, daju nitko iz kutse kreniti nemoxe – u slucsaju dabise pak udala onda dajoi decza moja isplatiti imaju 25 f i da iz kutse onda ide, buducsi daje deczi

⁷⁴ Oporuka Josephusa Kovacevicsa, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 1415.

⁷⁵ Oporuka Ane Marković, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 1588.

⁷⁶ Oporuka Nikole Stanivukovitsa, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 825.

⁷⁷ Oporuka Ane Marković, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 1588.

⁷⁸ Oporuka Josepha Nemeshevicha, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 182.

⁷⁹ Vidi: Ivana Lazarević, „Nekretnine dubrovačke vlastele u oporukama od 1750. do 1815. godine u Dubrovniku“, *Povijesni prilozi* 35 (2016), 51: 197-221.

⁸⁰ Oporuka Antuna Kupcsinovecza, HR-DAOS-6.2.3, knj. 607, N. 1808.

mojoi dedinstvo“.⁸¹ Iz navedene je oporuke vidljivo da je žena mogla uživati u muževom nasljedstvu dok se nije ponovno udala. U slučaju udaje, bila bi lišena nasljedstva i trebala bi napustiti pokojnikovu kuću. Takvom je odredbom oporučitelj htio osigurati nasljedstvo djeci u slučaju ako se žena ponovno uda.

Nekretninu je oporučitelj mogao nasljedniku ostaviti i iz zahvalnosti. Antun Csarics u svojoj oporuci navodi da svoju kuću ostavlja svome starijem sinu Luki jer ga je „dugo vremena hranio i odivao“.⁸²

5.3. Materijalni predmeti

U osječkim se oporukama javljaju dvije vrste materijalnih predmeta; predmeti za svakodnevnu upotrebu i luksuzni predmeti.⁸³ Uz oporuke koje su napisane na hrvatskom jeziku nije postojao poseban inventar predmeta, već je pojedina materijalna ostavština oporučitelja navedena unutar korpusa oporuke.

Materijalni su se predmeti ostavljali uglavnom ženskoj djeci. Luksuzne predmete, kao što su nakit i haljine, redovito su naslijedila ženska djeca oporučiteljica. Haljine su uglavnom naslijedile kćeri od svojih majki. Tako je Magdalena Ketskemethy svojoj kćeri Lizi ostavila u nasljedstvo među ostalim tri košulje i jednu crnu suknju.⁸⁴ Svoje je haljine svojim kćerima, Anki i Mariczi, podijelila i oporučiteljica Anna Gyanits.⁸⁵ Jeka i Sofia su od svoje majke Maricze naslijedile gumbe, kopče, sedef, dva prstena i haljine.⁸⁶ Ženskoj su djeci redovito išli u nasljedstvo i posteljina, perina, jastuci, popluni i sl.

Muška su djeca u osječkim oporukama uglavnom naslijedila predmete za svakodnevnu upotrebu. U većini slučajeva to je bilo pokućstvo ili neki alat za rad. To je vidljivo i iz oporuke Gyure Strixanovitsa, koji navodi da pokućstvo ostavlja svome sinu Raczi.⁸⁷ Pokućstvo s plugom je svome sinu ostavio i Joso Pavissics.⁸⁸ Antun Falich iz Gornjega grada svome je sinu ostavio u nasljed-

⁸¹ Oporuka Michaela Kremera, HR-DAOS-6.2.3., knj. 607, N. 101.

⁸² Oporuka Antuna Csaricsa, HR-DAOS-6.2.3, kut. 1037.

⁸³ Radovi koji se bave analizom materijalnih predmeta u oporukama: Goran Budeč, „Materijalni predmeti labinskog stanovništva u razdoblju od 1525. do 1550. godine“, *Historijski zbornik* 62 (2009), 2: 345-369; Zoran Ladić, „Legati kasnosrednjovjekovnih dalmatinskih oporučitelja kao izvor za proučavanje nekih vidova svakodnevnog života i materijalne kulture“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 21 (2003), 1-28.

⁸⁴ Oporuka Magdalene Ketskemethy, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 460.

⁸⁵ Oporuka Anne Gyanits, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 71.

⁸⁶ Oporuka Milicze udovice Pavla Kilingicsa, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 309.

⁸⁷ Oporuka Gyure Strixanovitsa, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 1513.

⁸⁸ Oporuka Joze Pavissicsa, HR-DAOS-6.2.3, knj. 606, N. 1260.

stvo kola s konjima.⁸⁹ Muška su djeca u nasljedstvo dobila ponekad i sat i knjige. Tako je Petar Takacsevits svome sinu Michaelu ostavio sat, knjige i sve ono što je bilo zapečaćeno u njegovom sanduku.⁹⁰

6. Zaključak

Oporučna ostavština osječkoga stanovništva koja je nastala na hrvatskom jeziku između 1809. i 1850. godine bogat je izvor za proučavanje različitih istraživačkih tema. Iz analiza 86 oporuka može se zaključiti da je u promatranom razdoblju bilo 53 oporučitelja i 33 oporučiteljice, što znači da među sastavljačima oporuka prednjače muškarci. Što se razloga nastanka oporuka tiče, iz navedene analize vidljivo je da je najveći dio osječkih oporuka (76,11 %) nastao zbog narušenog zdravlja ili određenih zdravstvenih problema oporučitelja, jedan dio zbog nepoznavanja vremena smrti, a tek jedan manji dio zbog izbjegavanja mogućih sukoba koji bi nastali zbog podjele pokojnikove imovine. Sadržaji oporuka ukazuju na to da su osječki testatori bili pobožni, što se vidi iz nekoliko činjenica: iz invocacije na početku oporuke, o „davanju“ duše Bogu, kao i iz prisutnosti velikog broja misa zadušnica u oporukama te iz odredaba koji se tiču pokopa prema kršćanskom običaju.

U navedenim oporukama kao oporučna ostavština najčešće se javljaju novčani prilozi, nekretnine i materijalni predmeti. Većina tih nasljedstva pripala je bližoj i daljoj rodbini, ali oporučitelji su, na primjer, novčane priloge ostavljali i sirotištu, gradskom špitalu, crkvama i samostanima. Kako je ovaj rad odgovorio samo na neka istraživačka pitanja i obuhvatio analizu samo dijela osječkih oporuka, moguća su daljnja istraživanja. Među njima svakako treba istaknuti i analizu preostalih oporuka iz fonda (one koje su napisane na njemačkom, latinskom i mađarskom jeziku), a nakon toga bi se mogla dobiti jedna kompleksna studija, kako o oporučiteljima Slobodnog i kraljevskog grada Osijeka, tako i o njihovoj materijalnoj ostavštini.

⁸⁹ Oporuka Antuna Falicha, HR-DAOS-6.2.3, kut. 1037.

⁹⁰ Oporuka Petra Takacsevitsa, HR-DAOS-6.2.3., knj. 606, N. 1260.

Prilog 1. *Tablica osječkih oporučitelja u oporukama napisanim na hrvatskom jeziku (1809. – 1850.), složena abecedno prema osobnim/krsnim imenima.*

Redni broj	Ime i prezime oporučitelja/oporučiteljice	Datum nastanka oporuke
1.	Anastasia udova Veselinovits	22. 12. 1847.
2.	Andria Petrović	18. 4. 1844.
3.	Anna Gyanits	25. 1. 1813.
4.	Anna Klarić	20. 6. 1849.
5.	Anna Laczkovits	6. 6. 1847.
6.	Anna Marković	24. 12. 1816.
7.	Anna Radoicsich	2. 4. 1819.
8.	Anna udova Babits	6. 8. 1846.
9.	Antonio Teičević	16. 9. 1848.
10.	Antun Csarics	12. 2. 1817.
11.	Antun Falich	12. 8. 1824.
12.	Antun Horvatic	27. 4. 1813.
13.	Antun Kupcsinovacz	22. 4. 1845.
14.	Antun Millics	4. 12. 1813.
15.	Antun Šimoković	18. 6. 1845.
16.	Catharina Bartolović	5. 1. 1817.
17.	Catharina rogjena Agjić udova Benediktova	4. 9. 1847.
18.	Catharina Shiposh	17. 9. 1810.
19.	Elisaveta udana Pantelich rogjena Nedelkovich	3. 8. 1819.
20.	Elisavetha udata Velerderić	5. 6. 1849.
21.	Eva Hagyits	15. 12. 1814.
22.	Eva udova Franjcsesity	20. 4. 1835.
23.	Gajo Radisich	8. 12. 1825.
24.	Gavril Simeonovits	16. 4. 1810.
25.	Georgie Taičević	26. 2. 1848.
26.	Gyivo Shegotovacz	1. 10. 1818.
27.	Gyuro Strixanovits	1. 5. 1811.
28.	Gyuro Stroszmayer	22. 5. 1820.
29.	Ivo Anducsevics	23. 6. 1812.
30.	Ivo Babich	26. 11. 1819.
31.	Ivo Gollubovics	12. 7. 1819.
32.	Ivo Matievits	6. 1. 1814.
33.	Jakov Kosic	10. 2. 1827.
34.	Jakov Moslavacz	12. 8. 1822.
35.	Jefto Sedlarevits	19. 8. 1805. ⁹¹

⁹¹ Jedina oporuka u fondu koja je nastala prije 1805. godine, ali je uvrštena u analizu jer je prepisana 1811. godine.

Redni broj	Ime i prezime oporučitelja/oporučiteljice	Datum nastanka oporuke
36.	Jela Buczenich	7. 3. 1821.
37.	Joann Ninkovits	30. 9. 1810.
38.	Joann Perlich	8. 4. 1835.
39.	Joannes Plavsich	26. 10. 1809.
40.	Johann Czvetkovits	13. 1. 1847.
41.	Joseph Nemeshevits	1. 6. 1815.
42.	Josephus Kovačević	5. 10. 1816.
43.	Joso Pavissics	28. 3. 1810.
44.	Joso Sandorics	23. 2. 1812.
45.	Jovan Dragishits	7. 6. 1813.
46.	Jozo Spoljarić	22. 10. 1816.
47.	Katarina udova Daljac	14. 1. 1848.
48.	Katha udovica Mjolčanin	24. 1. 1849.
49.	Magdalena Ketskemethy	28. 7. 1813.
50.	Magdalena udata Brezovac	28. 3. 1813.
51.	Manda Josipovics	29. 8. 1828.
52.	Manda Mlinarich	26. 2. 1810.
53.	Mara rodjena Bunjevacz udana Penjics	15. 1. 1829.
54.	Maria udova Mandics	11. 3. 1815.
55.	Maria Verbovsky	25. 6. 1814.
56.	Maria Vlaskovac	8. 3. 1821.
57.	Martha Anich	5. 6. 1810.
58.	Martin Berdar	12. 11. 1811.
59.	Mathe Matkovits	8. 3. 1847.
60.	Matho Uxarević	9. 3. 1849.
61.	Michael Kremer	18. 6. 1842.
62.	Michael Stephanovich	27. 10. 1828.
63.	Milicza udovicza pokojnog Pavla Kilingicsa	13. 2. 1810.
64.	Misho Bacsvanin	22. 3. 1829.
65.	Nikola Petrovich	20. 10. 1846.
66.	Nikola Stanivukovits	1. 2. 1811.
67.	Pavel Nešković	26. 10. 1816.
68.	Pavle Smaich	4. 6. 1824.
69.	Pavo Loncsarevich	12. 7. 1816.
70.	Pavo Posavec	4. 11. 1810.
71.	Petar Takacsevits	20. 5. 1813.
72.	Petar Ivancsevich	7. 1. 1820.
73.	Petra udova Poppovich	7. 8. 1849.
74.	Sofia Radishich	5. 3. 1847.

Redni broj	Ime i prezime oporučitelja/oporučiteljice	Datum nastanka oporuke
75.	Sofija udova Petarac	16. 4. 1849.
76.	Sophia rođena Sari udovicza Konstantino	13. 7. 1846.
77.	Stephan Spasoevich	28. 1. 1819.
78.	Stevan Spasoevich	1. 2. 1819.
79.	Stipe Santovac	20. 1. 1816.
80.	Kata udova Žigić	25. 2. 1850.
81.	Mate Kramarić	5. 8. 1847.
82.	Todor Ristits	28. 6. 1813.
83.	Vasilii Neshkovits	23. 2. 1816.
84.	Vasilija udova Arsits	26. 5. 1847.
85.	Vasilii Nikolits	24. 11. 1844.
86.	Vasilie Nikolics	1. 1. 1848.

Summary

„BUDUĆI DA JE SMRT CSOVEKA ISTINITA, CSAS PAK SMRTI NEPOZNAT...“ („AS THE DEATH OF MEN IS KNOWN, AND THE TIME OF DEATH, HOWEVER, UNKNOWN ...“) – TESTATORS AND TESTAMENTARY LEGACIES IN THE WILLS OF THE OSIJEK POPULATION RECORDED IN THE CROATIAN LANGUAGE (1809-1850)

On the basis of preserved original wills and transcripts of wills, which can be found within the holdings of the City Government of the Free and Royal City of Osijek, this paper analyses wills, testators and testamentary legacies in unpublished wills of the Osijek population. The analysis comprises 86 wills written in Croatian in the period from 1809 and 1850. The focal point of the paper is the review of wills as source materials within the holdings of the City Government of the Free and Royal City of Osijek, the review of the structure of Osijek wills, the analysis of the numerical relation between male and female testators as well as the characteristics of the testators. As concerns the testamentary legacies, a list of those most represented in the wills is given, such as financial donations, real estate and material things.

Keywords: wills, testator, testamentary legacy, Free and Royal City of Osijek, first half of the 19th century

(Translated by Mica Orban Kljajić)

Kontakt autorice:

Eldina Lovaš, mag. hist.
M. Tita 148, 31307 Zmajevac
e-mail: eldina.lovas@gmail.com

